

**Ligeti Dávid**

***Gorlicétől Breszt-Litovkszig.  
Arthur Arz von Straussenburg altábornagy a keleti fronton  
(1915. május –augusztus)***

**A** galíciai Gorlice közelében 1915. május 2-án a központi hatalmak csapatai az I. világháború egyik legnagyobb győzelmét aratták, miután áttörték az orosz frontvonalat. Az ütközetet egy közel négy hónapig tartó előrenyomulás követte, amelynek során a cári csapatoknak a háború megelőző kilenc hónapjában megszállt területek zömét ki kellett ürítenie. Ebben a hadjáratban meghatározó szerepet játszott a k. u. k. VI. (kassai) hadtest, melynek élén 1914 szeptembere óta Arthur Arz von Straussenburg altábornagy állt. Korábbi tanulmányomban már ismertettem a tábornok 1914. évi működésének történetét, amelynek narrációját az 1914 decemberében vívott limanowai csatával zártam.<sup>1</sup> Ezt követően a keleti front addigi mozgóháborúja véget ért, s Arz csapatai december utolsó napjaiban elkeseredett harcokat vívtak Gorlice környékén az ellenséggel, de végül stabilizálni tudtak egy jól védhető vonalat.<sup>2</sup> A galíciai hadjárat kezdete óta most először építettek ki a k. u. k. erők szögcsüppel és más műszaki akadályokkal megerősített frontvonalat, de a nyugati fronton létrejövő lövészárk-hálózat ekkor még nem épült ki a keleti hadszíntéren. Újév környékén sem csitultak a harcok, ekkor főleg az oroszok kezdeményeztek támadásokat, amelyre válaszul a Monarchia erői ellencsapásokat hajtottak végre, így a harc felőrli jellegűvé vált.<sup>3</sup> Mégis, a hadviselő felek kölcsönös kimerültsége, a téli időjárás, valamint a terepviszonyok miatt – első alkalommal a küzdelem során – megmerevedett a keleti front ezen szakasza. A harcok közben a cári erők is elkezdtek megerősíteni állásaikat, de a harcselekmények utaltak rá, hogy egyik fél sem akart defenzívába vonulni; a kérdés csak az volt: melyik sereg kezd újabb támadásba?

Franz Conrad von Hötzendorf vezérkari főnök továbbra is elvetette a defenzív stratégia elvét, és ebben a kritikus szituációban a támadás mellett döntött. Conrad elhatározásának hátterében az állt, hogy hosszas egyeztetések után a központi hatalmak egy grandiózus méretű támadást készítettek elő. A terv szerint, míg északon a Mazuri-tavak mentén a német hadsereg kezd rohamba, addig délen – fő csapásként – a teljes keleti fronton lévő k. u. k. haderő lendül akcióba, hogy vissza-

---

<sup>1</sup> LIGETI Dávid Ádám: *A Stubenringtől Limanowáig. Arthur Arz von Straussenburg altábornagy a keleti fronton (1914. szeptember-1915. május)*. IN: MAJOROS István (főszerk.), FARAGÓ Gábor – FORGÓ Zsolt – HÁDA Béla – MADARÁSZ Anita (szerk.): *Háborúk, békék, terroristák. Székely Gábor 70 éves*. ELTE, Budapest, 2012.

<sup>2</sup> ARZ von Straussenburg, Arthur: *Zur Geschichte des Grossen Krieges. Aufzeichnungen von Generaloberst Arz*. Rikola Verlag, Wien-Leipzig-München, 1924. 49-50. (ARZ (1924).

<sup>3</sup> Uo. 50. „Es verging kein Tag, ohne daß an dieser oder jener Stelle der Kampf entbrannte. Russische Angriffe forderten unsere Gegenstöße heraus und umgekehrt.”

szorítva az ellenséget, harapófogószerűen bekerítse a kongresszusi Lengyelország területén állomásozó orosz egységeket.<sup>4</sup> A terv előkészítésében fontos szerepe volt a német keleti frontot irányító Ober-Ostnak, amely sikerrel győzte meg a még mindig nyugaton támadni szándékozó Falkenhaynt a hadjárat szükségességéről. Az osztrák–magyar főparancsnokság (AOK) az offenzíva során a támadás fő ékének a 3. hadsereget tette meg, amelynek feladata volt áttörni az Uzsoki- és Vereckei-hágón, miközben a többi hadsereg a szárnyakon indít erőlelkőtő akciokat. A centrum számára komoly erősítést jelentett a német Déli Hadsereg (*Südararmee*), amelyet éppen az ellentámadás támogatására állítottak fel. Arz hadteste a balszárnyon a Jaslo vidéki támadás sikeres végrehajtását kapta.<sup>5</sup> A támadást a XVII. hadtest (Křitek tábornok) 5 hadosztálya kezdte meg, míg Arz négy divízióval a frontot tartotta. Rövidesen azonban Křitek erőit közvetlenül a 3. hadsereg támogatására kellett vezényelni, így a 4. hadsereg jobbszárnyát újra Arz vezette.<sup>6</sup> Ez azonban nem jelentette a harcok lanygulását: 1915 első hónapjaiban további kínszenvedés várt a katonákra.

Az előző hónapok küzdelmei eredményeként – és az orosz offenzíva lehengerlő erejének köszönhetően – a front a Kárpátok gerincére húzódott, és a cári hadsereg állandó presszió alatt tartotta az itteni vonalat, hogy áttörve kijusson az Alföldre. Az altábornagy csapatai kétségbeejtő állapotban kezdték meg az újabb ütközetet. Az állomány október 4. óta folyamatosan harcolt, a katonák ruházata teljesen szétázott, és a lábbelik állapota is siralmas volt.<sup>7</sup> Bár égetően szükség lett volna pihenőre, Conrad ismét támadásra vezényelte katonáit: Przemysl erődrendszerében egy hadseregnyi k. u. k. katona védekezett szoros ostromgyűrűbe szorulva.

A kárpáti téli offenzíva 1915. január 23-án kezdődött. A csapatok számára itt a legnagyobb veszélyt nem az ellenség fegyverei jelentették, hanem az embert próbáló téli időjárás. Bár a kitűzött célt hamar elérték a 3. hadsereg egységei, miután visszafoglalták az Uzsoki-hágót, január 25-én vissza kellett vonulniuk a farkasordító hideg, és a hegygerincen tomboló hóvihár miatt. A hőmérő higanyszála nem egy esetben  $-25\text{ }^{\circ}\text{C}$  alá süllyedt, a katonák konzervjei megfagytak és fogyaszthatatlanná váltak. Több – fronton lévő – egység a szó legszorosabb értelmében megfagyott. Néhány nappal később olvadni kezdett a hó, és eső zúdult a tájra, amely az újra hidegebbé váló időjárás miatt csontkeményre fagyott az átázott uniformisokon. A hegyi terepen a trének sem tudtak eljutni a katonákhoz, így azok meleg étel nélkül maradtak a téli viharban.<sup>8</sup>

---

<sup>4</sup> RAUCHENSTEINER, Manfred: *Der Tod des Doppeladlers. Österreich-Ungarn und der Weltkrieg*. Styria Verlag, Graz-Wien-Köln, 1993. 199. RAUCHENSTEINER.

<sup>5</sup> GLAISE-HORSTENAU, Edmund –KISZLING, Rudolf (szerk): *Österreich-Ungarns letzter Krieg*. Band I–X. Wien, 1930–1938. II. 112. ÖuK.

<sup>6</sup> ARZ (1924): 51.

<sup>7</sup> Uo. 49. „*Meine Truppen waren stark ermüdet, zum Teil erschöpft; seit 4. Oktober – zwölf Wochen in ununterbrochenen Kämpfen und Märschen bei ungünstiger Witterung – erreichten sie durchnäßt, in schlechtem Schuhwerk, in den Ständen stark gelichtet, die Verteidigungslinie.*”

<sup>8</sup> *Magyarország az első világháborúban*. Lexikon A–Zs. Főszerkesztő: SZIJJ Jolán. Szerkesztő: RAVASZ István. Budapest, PETIT REAL Könyvkiadó, 2000. 333. (SZIJJ-RAVASZ).

E vészterhes körülmények ellenére az AOK folytatta a támadást, amelyet Conrad görcsösen továbbberőltetett, mert mindenképpen fel akarta menteni az immár négyhónapos ostromgyűrűben szenvedő és éhező przemysli védőket. Az erődrendszer felmentése presztízskérdéssé vált a Monarchia számára. A helyzet kritikus voltát az is jellemezte, hogy az antant sajtója 1915 januárjában néhány hetet-hónapot prognosztizált még a k. u. k. haderőnek, és úgy jósolt, hogy júniusra az orosz hadsereg Budapestet is elfoglalja. Az ellenséges propaganda *wishful thinking* attitűdje mellett is megalapozottan alakította ki ezt a becslést.

A fronton olyan súlyos veszteségeket könyvelhetett el az osztrák–magyar haderő, hogy statisztikailag egy arcvonalra érkező katona öt-hat hétnyi frontszolgálat után vagy meghalt, eltűnt illetve hadifogságba esett, vagy sebesültként, betegként látta viszont a hátszögöt.<sup>9</sup>

A vérontás azonban kölcsönös volt, és az orosz csapatok is súlyos veszteségeket szenvedtek. A cári birodalom a legénységi állományt gond nélkül tudta pótolni a szinte kimeríthetetlen tartalékokból, viszont a tisztek és altisztek, és különösen a fegyverzet pótlása terén igen nagy problémák voltak. Így e felőrlő küzdelmek a későbbi gorlicei áttörés sikerét is megalapozták,<sup>10</sup> Dankl tábornok frappáns megfogalmazásában: „*Gorlice 1915-ben befejezte azt, amit Limanowa-Lapanów 1914 decemberében előkészített*”.<sup>11</sup> Mindennek következtében a szembenálló seregek egyre inkább milícia jellegű haderővé váltak, amelyet tartalékos tisztek irányítottak, és egyre nagyobb szerepet kaptak a harcokban a 40 évesnél is idősebb népfelkelő katonák.

Míg a Kárpátokban folyt az embertelen küzdelem az ellenséggel és a természeti elemekkel, a német hadsereg ismét jelentős győzelmet aratott északon. A február 8. és 22. között lezajlott mazuri téli csatában a németek kiszorították az ellenséget a tartományból. Bár a hadizsákmány jelentős volt (92 000 ezer fogoly, 295 löveg, és 170 géppuska került német kézre),<sup>12</sup> az ellenség bekerítése nem sikerült, emellett kudarcot vallott a déli irányú offenzíva, vagyis a tervezett harapófógó északi végének bezárása. Így a kárpáti hadszíntértől 600 km-re északra aratott győzelemnek nem volt érdemi hatása a délen folyó küzdelemre.

Miután az osztrák–magyar offenzíva elakadt, az oroszok ellentámadásba kezdtek, amely rövid idő alatt kritikus helyzetbe hozta a k. u. k. 3. hadsereget. A cári csapatok ismét magyar területre jutottak, és elfoglalták Mezőlaborcot. A pszichikai hatáson túl a falu megszállásával teljesen elvágták az osztrák–magyar hadsereg vasúti összeköttetését. E sok csapás közepette egyedül a bukovinai fronton kísérte

<sup>9</sup> RAUCHENSTEINER: 204. „*Durchschnittlich leistete ein Mann der Fronttruppen nur fünf bis sechs Wochen Frontdienst, bis er – statistisch – tot oder gefangen war bzw. verwundet oder krank nach hinten transportiert wurde.*”

<sup>10</sup> SONDHHAUS, Lawrence: *Franz Conrad von Hötzendorf. Architekt der Apokalypse*. Wien-Graz, Neuer Wissenschaftlicher Verlag, 2003. 187.

<sup>11</sup> „*Gorlice hat 1915 vollendet, was Limanowa-Lapanów Ende 1914 angebahnt hatte.*” URBANSKI, August: *Conrad von Hötzendorf. Soldat und Mensch*. Ulrich Mosers Verlag, Graz-Leipzig-Wien, 1938. 297.

<sup>12</sup> SZIJJ–RAVASZ: 466-467.

szerencse a k. u. k. haderőt: itt Pflanzler-Baltin lovassági tábornok eredményesen támadott, visszafoglalta Czernowitzot, és Kolomeát,<sup>13</sup> gyakorlatilag felszabadította a tartományt.<sup>14</sup> Bár Bukovina visszafoglalása komoly siker volt, Pflanzler-Baltin sem tudott érdemi segítséget nyújtani a Kárpátokban küzdő erőknek, mert északnyugati irányú offenzíváját Stanislaunál megállították.

Míg a Kárpátok gerincén és Bukovinában ezek az események zajlottak, a támadás megsegítésére rendelt VI. hadtest a balszárnynon csak kisebb eredményeket ért el. A kassai alakulat február 24-én elfoglalta Gorlice temetőjét, ahol az orosz védelmi rendszer egyik centruma volt: az altábornagy szerint a siker bizonyította, hogy „*gondos és alapos előkészítés mellett az oroszokat is ki lehet vetni erős és jól képzett állásaikból.*”<sup>15</sup> Arz hadteste ezekben a napokban tanulta meg az állás-harcászat metódusait.

Az altábornagy ekkor erőteljesen érvelt egy Gorlice központú csapás mellett és sikerrel megszerezte a hadseregparancsnok hozzájárulását. Az offenzíva március 6-án kezdődött, és kedvező előjelként értékelte a tábornok, hogy egyik földijét, Fabini altábornagyot, valamint – a kipróbált 8. hadosztállyal együtt – a császárva-dászok „*pompás 59. gyalogezredét*” is rendelkezésére bocsátották.<sup>16</sup>

Az áttörési kísérlet azonban most is kudarcot vallott, miután a k. u. k. tüzérség újfent gyengének bizonyult, és a megfelelő élőerő szintén hiányzott a jól védett cári állások felgöngyölítéséhez.<sup>17</sup> Ezután viszont Conrad már nem a szárnytámadásokban bízott, hanem abban, hogy a centrumban küzdő 3. hadsereg egyszerűen felőrli az ellenséget. A vezérezzredes ezen elképzelése kísérteties és pokoli előhírnökévé vált Falkenhayn egy évvel későbbi hírhedt stratégiájának. Túlzás nélkül állítható, hogy a kárpáti hadszíntér egy verduni mértékű, de talán még mostohább adottságú pokoli vérszivattyúvá változott mindkét hadviselő fél számára. Hogy az egyre iszonyúbb veszteségeket pótolni tudja, az AOK újabb és újabb egységeket vezényelt át a Kárpátokba, mind a balszárnny, mind pedig az eredményesen harcoló jobbszárnny részéről. Ennek következtében Arz mozgástere is egyre szűkülte, feladata frontszakaszának védelme maradt. Az altábornagy nem értett egyet ezzel a stratégiával: véleménye szerint célravezetőbb lett volna, ha a 4. hadsereg teljes – mintegy 120 000 puskányi erejét – koncentráltan vették volna be Gorlice környékén, hogy itt áttörve támogassák Borojević harcát.<sup>18</sup>

---

<sup>13</sup> Ma: Csernovci, ill. Kolomija. (Ukraina).

<sup>14</sup> ARZ (1924): 51. „*Aus dem Osten kommen günstige Nachrichten; die Armee Pflanzler-Baltin dringt siegreich vor, Kolomea ist genommen, Czernowitz wiedererobert.*”

<sup>15</sup> Uo. „*Die Eroberung dieses [...] Stützpunktes brachte den Beweis, daß es bei sorgfältiger und gründlicher Vorbereitung möglich ist, die Russen auch aus starken, gut ausgestalteten Stellungen zu werfen.*”

<sup>16</sup> Uo. 52. „*Vom Korps Roth kommt die 8. Division mit ihren prächtigen Kaiserjägerregimentern und Nr. 59. – unter Feldmarschalleutnant Fabini.*”

<sup>17</sup> Arz csapatainak gyengeségét a német Cramon tábornok is elismerte. CRAMON, August von: *Unser Österreichisch-Ungarischer Bundesgenosse im Weltkriege. Erinnerungen aus meiner vierjährigen Tätigkeit als bevollmächtigter deutscher General beim k. u. k. Armeoberkommando.* Mittler, Berlin, 1922. 11. (CRAMON).

<sup>18</sup> ARZ (1924): 53. „*Ich glaube, daß ein starker Stoß in der gedachten Richtung unserer*

A Monarchia számára azonban az idő véstesen fogyott, mert a fő cél továbbra is Przemysl felmentése volt. Az erődrendszer védői azonban lassan fél éve állták az ellenség ostromát minden utánpótlástól megfosztva, és készleteik teljesen kimerülően voltak. Arzot már januárban úgy tájékoztatta Frigyes főherceg, hogy a védők csak március közepéig tudnak kitartani. Az ekkori becslés végzetesen pontosnak bizonyult, és miután utolsó kitörési kísérletüket is megghiúsította az orosz haderő, Kusmanek gyalogsági tábornok a kapituláció mellett döntött. A megadás napja, március 22-e, egy újabb katasztrófát jelentett a megviselt Monarchia számára, amely egyben a téli kárpáti csata elvesztését is hűen szimbolizálta. Az erőd megadásával 120 000 katona esett hadifogságba, így – a korábbi véres veszteséget is figyelembe véve – egy újabb teljes hadsereg veszett oda.

A przemysli vereség értelmetlenné tette a Monarchia részéről a kárpáti hadjárat folytatását; de az orosz fél tovább erőltette a harcokat, és miután a przemysli ostromgyűrűre már nem volt szükség, újabb csapatok szabadultak fel a támadásra. Március 20-án a Duklai-szoros felé eredményesen tört előre a Bruszilov vezette 8. hadsereg. A kimerült és végzetesen meggyengült osztrák-magyar erők hátrálásába kezdtek, a támadást csak újabb erősítésekkel sikerült megállítani, miután a németek is friss erőket küldtek a hadszíntérre. A császári hadsereg újabb hullámát a Beszkidek-hadtestbe tömörítették, és végül ez az alakulat állította meg az orosz támadást.<sup>19</sup> A Monarchia csapatainak kudarcát jelentős részben az elégtelen anyagi feltételek okozták: a k. u. k. egységek még mindig jelentős lőszerhiánnyal küszködtek, és a 4. hadsereg vezérkara éppen az orosz offenzíva kezdő napján utasította szigorú takarékosagra a VI. hadtest nehéztüzérségét.<sup>20</sup> A kárpáti húsvéti csata csak április végére csendesedett el. A január elejétől tartó kárpáti küzdelem iszonyú árat követelt, és az osztrák-magyar haderő még borzalmasabb veszteségeket szenvedett, mint az 1914. szeptemberi hadjárat idején.<sup>21</sup> A veszteség 1915. január 1. és április vége között 800 ezer főt jelentett, ráadásul ebből 350 ezer katona ún. abszolút veszteség volt: ennyien haltak meg, tűntek el, illetve estek hadifogságba. Az embert próbáló téli viharok következtében rengetegen haltak fagyhalált, vagy szereztek súlyos fagyási sérülést, így a természet által okozott veszteség meghaladta az ellenség által okozott pusztítást.<sup>22</sup> A cári hadsereg hasonló veszteséget könyvelhetett el, de véres vesztesége nagyobb volt, mert az elveszett 800 ezer katona közé nem volt sorolható egy akkora hadifogoly-kontingens, mint a przemysli túlélők 120 ezres tábora.

---

*Karpathenarmee mehr Entlastung gebracht hätte, als das tropfenweise Einsetzen einzelner Divisionen.*"

<sup>19</sup> SZIJJ-RAVASZ: 333.

<sup>20</sup> Österreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv (Osztrák Állami Levéltár, Hadilevéltár), Bécs, Neue Feldakten (új tábori akták) 6. Korps 655. doboz, k. u. k. 4. AK Op. Nr. 2981., 1915. III. 20.

<sup>21</sup> KOCSIS András: *A k. u. k. hadsereg az első világháborúban. (Tények, vélemények)*. Budapest, 2001. (PhD disszertáció). 92. kézirat (KOCSIS).

<sup>22</sup> Arthur ARZ von Straussenburg: *Kampf und Sturz der Kaiserreiche*. Günther Verlag, Wien–Leipzig, 1935. 48. „Hiebei sollen die blutigen Verluste durch die Zahl der Abgänge infolge von Krankheiten und kampfunfähig machenden Erfrierungen übertroffen worden sein.” ARZ (1935).

A hosszú és kemény tél után lassan tavaszodni kezdett, és Arz reménykedve bízott benne, hogy az évszakváltozás végre a balsorssal küzdő k. u. k. haderő számára is pozitív fejleményeket tartogat.

Przemysl eleste, valamint a kárpáti csaták hevessege meggyőzték végül a német hadvezetést is, hogy tehermentesítő offenzívát kell indítani. A tervezett csapás színhelyéül a Tarnów városától délre fekvő Gorlice falvát választották ki a központi hatalmak. A Jaslo és Krosno térségében fekvő medencét jól ismerték a vezérkari tisztek, az itteni terep gyakran szerepelt a katonaföldrajzi tankönyvekben.<sup>23</sup> Az áttörést lényegében abban a szektorban igyekeztek véghezvinni, ahol Arzék márciusban már megkísérelték felgöngyöltetni az orosz arcvonalat. Az ellencsapás előkészítése igen alaposan és nagy titoktartás közepette indult meg, amelynek keretében viszonylag rövid idő alatt jelentős erejű összpontosítás történt. A 11. hadsereg 8 német- és 3 osztrák–magyar hadosztálya mellett a 4. k. u. k. hadsereg is támadásra készült, így összesen 357.000 katona, 334 nehéz-, 1.272 könnyűlőveg, valamint 96 aknavető állt a támadók rendelkezésére. Gorlice környékén a keleti fronton addig soha nem látott mértékű hadianyag-koncentráció történt, amely nem hagyott kétséget a vállalkozás sikere felől.<sup>24</sup> A német csapatokat az áprilisban létrehozott 11. hadseregbe tömörítették, amelyben a császárság legkiválóbb elitcsapatai is helyet kaptak: különösen a bajor 11., és a porosz 119. gyaloghadosztályok tartoztak a német haderő krémjéhez. A német főparancsnokság (OHL) utasításai mentén – a 11. hadsereg parancsnokaként – Mackensen vezérezredes irányította az offenzívát, bár a tábornokot formailag az AOK alá osztották be. A vezérezredes addigi legjelentősebb sikere a lódzi győzelem volt 1914 decemberében, amellyel megállította a közép-lengyelországi orosz gőzhengert. Mackensen jó döntésnek nevezte, hogy a VI. hadtestet, és annak belátó parancsnokát osztották be a német hadsereghez.<sup>25</sup> A német tábornagy jó kapcsolatot épített ki mind Arzcal, mind – a 4. hadsereg parancsnokával, József Ferdinánd főherceggel –, és mindkét tábornokról igen jó véleménnyel volt. Mackensen szerint Arz – a Habsburg főherceghez hasonlóan – született katona, egyben bizalmat keltő alárendelt volt, aki egyenesen megmondta mindig a tényeket, és aki mindent megtett azért, hogy csapatai a maximumot nyújtsák.<sup>26</sup>

---

<sup>23</sup> REGELE, Oskar: *Feldmarschall Conrad. Auftrag und Erfüllung 1906–1918*. Verlag Herold, Wien, 1955. 345. „Der Begriff ‚Beckenreihe von Jaslo und Krosno‘ kam in jedem österreichischen Lehrbuch der Militärgeographie vor, in den Studienkarten der Militärhochschulen spielten diese Becken stets eine bevorzugte Rolle, sie waren in jedem Generalstabsoffizier lebendig.”

<sup>24</sup> ARZ (1924): 59. „Die in einer noch nie dagewesenen Masse bereitgestellten Kampfmittel aller Art ließen an dem Gelingen des Unternehmens keinen Zweifel.”

<sup>25</sup> MACKENSEN, August von: *Briefe und Aufzeichnungen des Generalfeldmarschalls aus Krieg und Frieden*. Bearbeitet und mit geschichtlichem Begleiter versehen von Wolfgang Foerster. Bibliographisches Institut AG, Leipzig, 1938. 145. „Das k. u. k. VI. Armeekorps und sein einsichtiger Führer Feldmarschall-Leutnant Arz von Straußenburg waren von dem k. u. k. Armeeoberkommando sichtlich mit gutem Vorbedacht als Bestandteil einer deutschen Armee gewählt worden.” (MACKENSEN 1938).

<sup>26</sup> Uo. „Mit Feldmarschall-Leutnant von Arz wie auch mit Erzherzog Joseph Ferdinand gewann ich schnell die für ersprießliches Zusammenwirken notwendige, persönliche Fühlung. Beide waren Solda-

A siker egyik kulcsa abban rejlett, hogy az ezen a frontszakaszon védekező 3. orosz hadsereg „csak” 219.000 katonát és 675 könnyűlöveget tudott kiállítani, míg nehéztüzérséggel, és aknavetőkkal nem rendelkezett,<sup>27</sup> tehát a keleti front ezen szakaszán a központi hatalmak erői mennyiségi és minőségi fölénybe kerültek.

Arz két gyaloghadosztállyal a krakkói k. u. k. 12. és a 39. honvéd divízióval rendelkezett.<sup>28</sup> A 39-esek – Hadfy Imre altábornagy parancsnoksága alatt kulcsszerepet játszottak a limanowai győzelemben, és a hadosztályt alkotó felső-magyarországi honvédezek: a kassai 9., a munkácsi 11., a miskolci 10., és a besztercebányai 16. gyalogezred katonái a Monarchia legkipróbáltabb harcosai közé tartoztak. Érdemes azonban megemlítenünk azt is, hogy mind a 39. hadosztály, de különösen a 12. divízió nagyszámú szláv etnikumú katonát tömörített magában,<sup>29</sup> így az a paradox helyzet alakult ki, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia egyik legjelentősebb világháborús győzelmében, amely megrengette a cári birodalom alapjait, – a dualista állam részéről – jelentős részben azon népek katonái vettek részt, akiket Pétervár egy hatalmas pánszláv országban akart egyesíteni. Az OHL eredeti elképzelései szerint az osztrák–magyar divíziók csak auxiliáris szerepet tölthettek volna be, de hamarosan olyan kiváló teljesítményt nyújtottak, hogy a német fél is egyenértékű erőknek tekintette őket.

A taktikai hadműveletek kidolgozója, Mackensen vezérkari főnöke, Hans von Seeckt ezredes volt. A később jelentős politikai pályát befutó katonatiszt ebben az ütközetben annak a szürke eminenciásnak bizonyult, aki a háttérben maradván döntő hatást gyakorolt az események kimenetelére. Seeckt a német hadsereg egyik legkiválóbb törzstisztjének számított, aki képességeit már az 1914. évi soissons-i frontáttörésnél kamatoztathatta.<sup>30</sup> Arz vezérkari főnöke, „a fáradhatatlan, kiváló Huber ezredes igen példás módon készítette elő a támadást,<sup>31</sup> és ismét rendkívül jó szervezőnek bizonyult.

Arz maga is nagy várakozással nézett a csata elébe, és különösen pozitív hatással volt rá az erősítések megérkezése; leginkább a tüzérség készletei, valamint lövegállománya töltötte el megnyugvással, mert a korábbi időszak kudarcai rendre az elégtelen technikai ellátottságra voltak visszavezethetők. Mindezek mellett Mackensen „pompás katonai karizmája, és nyugodt magabiztossága feltétlen bizalmat” keltett benne.<sup>32</sup>

---

*tennaturen, die den gegebenen Tatsachen offen ins Gesicht sagen [...]. Sie waren, jeder in seiner Art, vertrauenerweckende Untergebene und bemüht, mit ihren Truppen zu leisten, was mit diesen zu erreichen war.“*

<sup>27</sup> GALÁNTAI József: *Az első világháború*. Gondolat, Budapest, 1980. 255.

<sup>28</sup> ROMSICS Ignác (főszerk): *Magyarország az első világháborúban*. Kossuth Kiadó-Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Budapest, 2010. 68-69.

<sup>29</sup> Az egységet a morva 3., a sziléziai 100. és a galíciai 20., 56., 57. ezredek alkották. ARZ (1924): 58.

<sup>30</sup> NOLTE, Herbert (Hrsg.): *Feldmarschall v. Mackensen. Eine Festschrift zu seinem 80. Geburtstag*. Verlag von E. S. Mittler & Sohn, Berlin, 1929. 33. A várost 1914. szeptember 1-én foglalták el a németek.

<sup>31</sup> ARZ (1924): 59.

<sup>32</sup> ARZ (1924): 58. *„Die prächtige Soldatenerscheinung nahm mich gefangen, die ruhige Sicherheit,*

A jelentős tüzérségi összpontosítás mellett a központi hatalmak stratégiai nagy szerepet szántak a meglepetés erejének is. Emiatt még a támadás tervezett időpontját is szinte az utolsó pillanatban változtatták meg, mert az offenzívát először május 5-én kívánták megindítani. Április 30-án azonban az a döntés született, hogy május 2-án indul meg a gyalogsági támadás,<sup>33</sup> és a tüzérségi előkészítés az addigiakhoz képest szokatlanul rövid ideig fog tartani.

Május 1-én délután kezdődött el az orosz állások belövése, majd másnap reggel hat órakor egy rövid, mindössze négy óráig tartó, pokoli erejű összűz zúdult a Gorlice környéki orosz állásokra. Az orosz vezérkarnak felocsúdni sem maradt ideje, amikor délelőtt tíz órakor megindult a központi hatalmak csapatainak gyalogsági rohama: a támadók egyszerűen lerohanták az itteni lövészárkokat.

A gyalogsági támadás során Arz erői elsőként a Pustki-hegyet rohamozták meg, amely kulcsfontosságú volt a későbbi előrenyomulás szempontjából. A hegyet az oroszok egy szabályos erődítménnyé alakították át: szögesdrót, műszaki akadályok és alaposan felépített lövészárók-hálózat védtek a magaslatot. Bár Arz erői már hónapok óta a hegy közelében néztek farkasszemet orosz ellenségeikkel, a támadás szempontjából döntő jelentőségű volt, hogy a VI. hadtest rendelkezésére bocsátott német repülőszázad alapos felderítést végzett, és a légi fotók alapján igen pontos tüzérségi csapásra nyílt mód. Ennek megfelelően Arz úgy döntött, hogy hadteste tüzérségi tüzét a hegyre összpontosítja: az összűz hatása minden előzetes várakozást felülmúlt: *„hatalmas füst- és porfelhők emelkedtek fel, amelyek eltakarták előlünk a Pustki-hegyet, a dörgő robaj alatt az volt az ember benyomása, hogy egy működő vulkánt lát; akkoriban nekünk, osztrákoknak, akik állandóan gyenge és municióhiánnyal küszködő tüzérséggel rendelkezünk, ez teljes mértékben újdonságnak számított.”*<sup>34</sup>

Déli tíz órakor elhallgattak az ágyúk, majd megkezdődött a gyalogsági roham. A támadók hamarosan eltűntek a tábornok szeme elől a hatalmas füstfellegek közepe, és eleinte úgy tűnt, hogy az akció kudarcba fulladt, mivel egyre több ember közeledett vissza az állásokhoz. Miután felszállt a füst, kiderült, hogy ezek a katonák már a hadifogságba ejtett oroszok voltak; a Pustki-hegy rövid időn belül elesett. Hamarosan a 39. hadosztály a Wiatrowski-magaslatot is elfoglalta, ezután megkezdődött a cári csapatok üldözése, így a könnyű tüzérség elhagyta állásait. A német tüzérség valósággal felszántotta a célokat: amikor másnap Arz megsejmelte a Pustki-hegyet mindenütt szétszaggatott szögesdrótokat, lángoló fákat, valamint darabjaira robbant, megégett hullákat látott.<sup>35</sup> Különösen hátborzongató látvány fogadta

---

*mit der er sprach, erweckte mein unbedingtes Vertrauen zu ihm.”*

<sup>33</sup> RIEDL Lajos: *A cs. kir. 6. hadtest a gorlicei áttörési csatában 1915. május 2-án*. Stephaneum Nyomda, Budapest, 1928. 10.

<sup>34</sup> ARZ (1924): 60. *„Mächtige Raub- und Staubwolken stiegen auf und bald entschwand der Pustkiberg unserer Sicht; unter dem donnernden Getöse hatte man den Eindruck einen arbeiten Vulkan vor sich zu haben; damals war uns Österreichern mit unserer an Zahl so schwachen und meist an Munitionsmangel leidenden Artillerie, das noch neu.”*

<sup>35</sup> Uo. 70. *„[...] ein Gewirre zerrissener Drähte, brennender Hölzer, zerstückelter und verbannter Leichen kennzeichnete die Linien, wo kurz vorher durch Monate Schutz bietende Stellungen waren.”*



Gorlice temetőjében, ahol a harcok a korábban elhunytak nyugalmát sem kímélték: a gránátok feldúlták a sírokat, a keresztek, és az emlékoszlopok elpusztultak; Arz szerint a táj egy Verescsagin-kompozíció kézzelfogható témája lehetett volna.<sup>36</sup>

Május 2-án egy nap alatt sikerült áttörni az orosz frontot: 17 ezer hadifogoly került a központi hatalmak kezére.<sup>37</sup> A taktikai sikert hamarosan stratégiai diadallá lehetett fejleszteni, mert a cári hadvezetés képtelen volt betömni a kialakult rést, így a következő napon további területek kerültek a központi hatalmak kezére. Mackensen május 5-én elégedetten táviratozhatott II. Vilmos császárnak: „A beérkezett jelentésekből bizonyossá vált számomra, hogy döntő győzelmet arattam.”<sup>38</sup>

Május 3-án az osztrák–magyar csapatok folytatták az üldözést: Arz minél korábban el akarta érni a Wisłoka folyót, hogy megakadályozza az utánpótlás beérkezését. Bár heves utóvédharcokat folytatott, a cári haderő általános visszavonulásba kezdett, így számos védelmi vonalat ellenállás nélkül adott fel.

Arz végül május 6-án tudott átkelni a Wisłokán, miközben a folyó lángokban állt, mivel az oroszok a környékbeli finomítóból a vízbe folyatták az olajat, amely a hídrobantások és lövések hatására lánggra lobbant. 7-én este Arz bevette Krosnot; az elért sikerek ellenére kevesebb, mint egy hét alatt elvesztette harcoló állománya felét.<sup>39</sup> Ezzel párhuzamosan rengeteg hadifogoly került a VI. hadtest kezére: a lefegyverzett oroszok őrzése az előrenyomulás közben egyre nehezebben volt biztosítható, így az is előfordult, hogy néhány lovas maradt mintegy 10 000 fogoly felügyeletére. Május 8-án Arz hadteste folytatta az előrenyomulást, és kiterjesztette hídfőállását Krosnotól keletre.<sup>40</sup>

Az áttörést követően Mackensen is elismerte a hadtest érdemeit, míg korábban – a német hadvezetéshez hasonlóan – többször kritizálta a k. u. k. egységek teljesítményét. Jellemző módon azonban – naplójában – Arz katonáinak magatartását a következő módon magyarázta: „Az osztrák erők jól verekedtek a harcokban. Sajátos az a mód, ahogyan a küzdelemben tanúsított magatartásukra a csúcsos [porosz] sisak közelsége hat.”<sup>41</sup>

Május 10-ig közel 100 ezer fogoly került Mackensen kezére, miközben az oroszok további 50 ezer főnyi véres veszteséget könyvelhettek el. A hadizsákmány 100 lövegre, 300 géppuskára és rengeteg egyéb hadfelszerelésre rúgott;<sup>42</sup> ugyanakkor

<sup>36</sup> Uo. 71.

<sup>37</sup> Uo. 61.

<sup>38</sup> MACKENSEN (1938): 152. „Aus den eingehenden Meldungen entnahm ich die Gewißheit, daß ich einen entscheidenden Sieg erfochten habe.”

<sup>39</sup> ARZ (1924): 62. „Die Gefechtsstände unserer Truppen sind sehr gesunken, auf die Hälfte reduziert, Erschöpfung macht sich geltend, trotzdem dringe ich auf Beschleunigung der Vorwärtsbewegung – und am Abend des 7. ist Krosno genommen.”

<sup>40</sup> MACKENSEN (1938): 154–155. „Das Korps Arz erweiterte im Zusammenwirken mit dem rechten Flügel der Garde seinen Brückenkopf östlich von Krosno, während Mitte und linker Flügel der Garde auf dem westlichen Ufer festlagen.”

<sup>41</sup> Uo. 153. „Die österreichischen Truppen haben sich in den Kämpfen gut geschlagen. Es ist eigenartig, wie die Nähe der Pickelhaube auf ihre Haltung im Gefecht wirkt.”

<sup>42</sup> Uo. 156.

már az első napokban megmutatkozott, hogy az áttörés a győzelem ellenére a központi hatalmak számára is veszteségekkel járt. Egyedül Arz május 8-ig 4.000–6.000 embert veszített.<sup>43</sup>

A központi hatalmak katonái azonban döbbenet vették tudomásul, hogy az újabb jelentős siker ellenére változatlan létszámban özönlött a frontra az orosz utánpótlás. Május végén maga a tábornok is kénytelen volt megállapítani, hogy még mindig kétszeres túlerővel kénytelenek szembenézni, és az orosz embertartalmak kimeríthetetlenek.<sup>44</sup>

A gorlicei áttörés a Monarchia első jelentős győzelmét jelentette a háború folyamán, nem véletlenül jegyezte föl a következőket az OHL német tábornoka August von Cramon emlékiratában a győzelemmel kapcsolatban: *„Csak aki átélte a kárpáti csata utáni mélységes depressziót, az tudja igazán megérteni, mit jelentett Gorlice: a megszabadulást a szinte már elviselhetetlen nyomás alól, a fellélegzést a legsúlyosabb gondok szorongatásából, a bizalom visszatérését és a győzelem kilátásának felragyogását.”*<sup>45</sup>

A gorlicei áttörés nyitott utat annak a hadműveletnek, amely utóbb a galíciai tavaszi hadjárat néven vonult be a háború történelmébe. A sikeres áttörés nem pusztán helyi siker maradt, hanem egy átfogó hadművelet-sorozatot indított el, amely egészen augusztus végéig tartott. Május 16-án Arz erői már a Sanon is átkeltek, másnapra már a folyó keleti partján foglaltak el stabil hídfőállást. Ezen a napon Vilmos császár látogatást tett a front ezen szakaszán, ahol *„legteljesebb elismerésében”* részesítette Hadfy Imre altábornagyot,<sup>46</sup> aki mind az áttörésben, mind az előrenyomulásban kulcsszerepet játszott, és teljesítményével a németek feltétlen bizalmát és megbecsülését is kiérdemelte. A hadjárat során a harcok fő jellemzője az volt, hogy a gyalogság és lovasság előretörését a könnyű tüzérség gyors mozgással támogatta; erős ellenállás, vagy ellenlökés esetén a harminc és feles mozsarak bevetésével tizedelték meg a cári erőket. Az ágyúkat a német tüzérek briliáns gyorsasággal és pontossággal mozgatták, nem véletlen, hogy Arz katonái a hadtesthez rendelt császári tüzéparancsnokot – a *„mozsárhuszár”* jelzővel tüntették ki.<sup>47</sup> Bár emberállománya veszteségét pótolni tudta, az Orosz Birodalom képtelen volt olyan mértékű hadianyag-koncentrációt megvalósítani, mint azt a németek tették, így a leharcolt, és lőszerhiánnyal küzdő alakulatai nem tudták megállítani a központi hatalmak előrenyomulását.

Május 22-én Arz csapatai elérték Zolkiewet,<sup>48</sup> így húsz nap alatt 250 km-t sike-

---

<sup>43</sup> ÖUIK II. 338.

<sup>44</sup> MACKENSEN (1938): 161–162. *„Das Menschenmaterial der Russen ist wirklich unerschöpflich. Wir haben trotz der ungeheueren Verluste, die sie an Gefangenen, Toten und Verwundeten erlitten haben, wieder eine Übermacht uns gegenüber, die ich auf das Zweifache unserer Stärke schätze.”*

<sup>45</sup> CRAMON: 15.

<sup>46</sup> ARZ (1924): 65. *„Nachmittag erscheint Kaiser Wilhelm auf dem Schlachtfelde, wo er dem auf seinem Gefechtsstandpunkt befindlichen Feldmarschalleutnant Hadfy seine vollste Anerkennung ausspricht.”*

<sup>47</sup> Uo. 71. *„Wir gaben diesem schneidigen Kommandanten [...] den Namen »Mörserhusar«”.*

<sup>48</sup> Ma: Zsokva, Ukrajna.

rült előrenyomulniuk. Másnap – pünkösd vasárnapján, részben a gorlicei áttörést követő győzelemsorozat miatt – Olaszország hadat üzent a Monarchiának. Jóllehet Róma márciusban felmondta a hármasszövetséget, hadba lépését nagymértékben katalizálta a Monarchia keleti fronton elért győzelme. Itália hadba lépése a gorlicei siker egyik nem kívánatos következménye lett, amely komolyan veszélyeztette a keleti fronton történő hadműveleteket is, mivel a Monarchia immár három fronton volt kénytelen harcolni. A dualista állam délnyugati határainak védelmében jelentős osztrák-magyar erőket kellett elvezényelni a keleti frontról, és így a gorlicei áttöréssel indult offenzíva is veszített lendületéből.

A gyengén védett tiroli és karintiai határra Conrad jelentős erősítést akart küldeni, ezért az AOK le kívánta állítani a keleti offenzívát. Miután azonban az OHL ebbe nem egyezett bele, mindössze kilenc divízió átdobása volt lehetséges: négy hadosztály Galíciából, öt pedig a szerb frontról érkezett az olasz hadszíntérre.<sup>49</sup> A balkáni fronton lényegében csak népfelkelő alakulatok biztosították a frontvonalat, de Potiorek tábornagy elkeseredett 1914. évi támadásai következtében a szerb haderő is képtelen volt újabb offenzívát indítani, így egyelőre nem következett be Conrad rémálma: a háromfrontos küzdelem ellenére sem omlott össze a Monarchia.

A keleti fronton végrehajtott offenzív hadműveletek azonban kemény küzdelmet jelentettek a támadó fél számára is, és a veszteségek mértéke továbbra sem csökkent. Emiatt Damoklész kardjaként lebegett a támadók feje felett, hogy egy orosz ellentámadás könnyen visszavetheti a megtizedelt német és Monarchia-béli csapatokat. Ez a félelem a VI. hadtest esetében június 1-én realizálódott, amikor a 39. hadosztály honvédeit szorította vissza egy ellentámadás Kalników közelében. A helyzet súlyosságát mutatta, hogy Arz a harctérre sietett, és személyesen koordinálta az ellentámadást, amellyel Hadfy hadosztályát sikerült kihúzni a csávából.

A hadtest egy hónap alatt három folyamátkelést harcolt ki, és végig az első vonalban küzdve harcshüvelyt csak felsőbb parancsra tartott. Hamarosan Arz sorra elérte azokat a helyszíneket, ahol 1914 őszén harcolt. Arz június elején beadványban fordult az AOK-hoz soron kívüli erősítésért, mert a beérkező menetzászlóaljok nem tudták pótolni az elesetteket, így a hadtest nem tudta tartani a lépést a német előrenyomulással. Kérését részben elfogadva Arz rendelkezésére bocsátották az erdélyi 63. gyalogezredet.

Az előrenyomulás során ismét felszínre kerültek a Monarchia nemzetiségi problémái is. Május 28-án – nem kis mértékben a cseh katonákból álló 36. gyalogezred árulása miatt – megakadt a 4. osztrák–magyar hadsereg előrenyomulása,<sup>50</sup> így Mackensennek a segítségükre kellett sietnie.

Június 3-án a központi hatalmak elfoglalták Przemyslt; Arzot külön örömmel töl-

---

<sup>49</sup> ARZ (1935): 51.

<sup>50</sup> Ennek ellenére meg kell jegyeznünk, hogy Arz készséggel ismerte el a cseh alakulatok háborús teljesítményét, kiemelve, hogy zömük kitartóan és hűen harcolt a Monarchia ügyéért. PESTI HÍRLAP, 1927. október 25. 7.

tötte el, hogy a kassai 34. gyalogezred is részt vehetett az erőd bevételeiben.<sup>51</sup> Az erőd visszafoglalásakor szabályos versenyfutás alakult ki a német és osztrák–magyar csapatok között, hogy melyik alakulat éri el elsőként Przemyslt, és kisebb súrlódás is támadt Mackensen és az AOK között, mivel a vezérezredes bajor csapatai vonultak be elsőként a Monarchia által március 22-én feladott erődrendszerbe.<sup>52</sup> A sikerben jelentős szerepet játszottak a német műszaki alakulatok – Mackensen a megszokott gőg hangján jelentette ki, hogy „Przemysl bevétele olyan fegyvertény, amelyet csak a porosz szellemben nevelt csapatok voltak képesek végrehajtani”.<sup>53</sup>

Június 20-án Lemberg fölött is újra a Monarchia fekete-sárga zászlója lebegett, miután „a 11. hadsereg feladatát ragyogóan teljesítette, a gorlicei áttörés után felgöngyöltte az orosz kárpáti frontot, visszafoglalta Przemyslt, amit Lemberg felszabadítása követett.”<sup>54</sup> Bár hatalmas területeket adott fel, a cári haderő szívósan küzdött, és a visszavonulás terén kiváló taktikát alkalmazott: a könnyebben védhető pontokon jelentős utóvéderőket vetett be, amelyek lefékeztek a támadók lendületét, így a technika és a főerő megmenekült a bekerítésétől.<sup>55</sup> E taktika miatt az orosz hadsereg nagyszámú hadifoglyot veszített, mert az utóvédeket rendszerint sorsukra hagyták, így azokat vagy felmorzsolták, vagy elfogták. Szintén lassította a központi hatalmak csapatainak lendületét, hogy a június eleje óta tomboló hőség, valamint a koleraveszély egyaránt hátráltatta az előrenyomulást.<sup>56</sup>

Miután Galícia zömét visszafoglalták, a központi hatalmak erejüket észak felé csoportosították, hogy a Közép-Lengyelországban kialakult orosz kiszögellést felszámolják. A német fél további erősítést küldött a térségbe, így július közepén már három hadsereg (a német 11., ill. Bug-, valamint az osztrák–magyar 4. hadsereg) folytatta az offenzívát. A júliusi pihenő alatt a megfogyatkozott erőket pótolták, így Arz mintegy 17 ezer katonával tudta folytatni a hadműveletet;<sup>57</sup> az újabb támadás július 15-én indult meg. Arz erői a Wolica patak mentén kialakított orosz védelmi vonal áttörését az addigi sikerekhez képest lassú módon, csak a negyedik nap tudták megvalósítani, miután a gorlicei recept szerint a hadtest tüzéségét koncentráltan egy ponton bevetve éket vertek az ellenség vonalai közé. Az időközben tábornaggyá avanszált Mackensen ismét táviratban fejezte ki elismerését Arz és a VI. hadtest számára „az elmúlt napokban elért sikerekért” és egyúttal őszinte részvétét is kinyilvánította „a súlyos, de dicsőséges veszteségek miatt.”<sup>58</sup> Arzékkal páru-

---

<sup>51</sup> ARZ (1924): 74.

<sup>52</sup> KOCSIS: 95.

<sup>53</sup> MACKENSEN (1938): 167. „Die Einnahme von Przemysl ist eine Waffentat, die nur in preußischem Geist erzogene Truppen vollbringen konnten [...]”

<sup>54</sup> ARZ (1924): 77. „Die 11. Armee hatte ihre Aufgabe glänzend gelöst, nach dem Durchbruche von Gorlice hat sie die russische Karpathenfront aufgerollt, Przemysl rückerobert, worauf die Befreiung Lembergs folgte.”

<sup>55</sup> Uo. 78.

<sup>56</sup> MACKENSEN (1938): 172.

<sup>57</sup> ARZ (1924): 79. „Die Stände sich gebessert; die 12. Division zählte 8700 Mann, die 39. 7600, das dem Korpskommando direkt unterstehende Bataillon 63 1000 Mann.”

<sup>58</sup> Uo. 81. „In einem in wärmsten Worten gehaltenem Telegramm an mich sprach Generalfeldmarschall von Mackensen den Führern und Truppen des VI. Korps »die aufrichtige Anerkennung für die in

zamosan a Bug-hadsereg is áttörte az ellenség vonalát, de az előrenyomulás ismét megtorpant, mert a támadók egy szisztematikusan, és jól kiépített védelmi vonal-hálózattal találkoztak: lényegében az orosz fél eddigre tudott kiépíteni a nyugati fronton lévő lövészárkok-hálózatra épülő defenzív rendszert. A korabeli tüzérségi mobilizáció szintje mellett egy védelmi vonal felgöngyölítése után a következő áttöréséhez jelentős idő kellett, így a központi hatalmak sikersorozata a végéhez közeledett. Július második felére tehát realizálódni látszott Mackensen májusi félelme: a német tábornok már a gorlicei siker idején is erősen tartott az orosz tartalékok megjelenésétől és a front megmerevedésétől.<sup>59</sup>

A hadszíntéren azonban egyelőre folytatódott a mozgóháború, amelyet az is elősegített, hogy a harcok színtere az Orosz Birodalomra tevődött át, így ez a körülmény a támadásban részt vevő katonákra rendkívül pozitívan hatott.<sup>60</sup> Július 31-én Lublin is a központi hatalmak kezére került. Jóllehet az orosz ellenállást viszonylag könnyen megtörték, a német–osztrák–magyar erők aggódva konstataálták, hogy több amerikai lőszerszállítmány jutott kezükre a keleti front ezen szakaszán.<sup>61</sup> A németek gúnyosan csak „amerikai semleges-gránátnak” nevezték a főleg Arhangelszk felől érkező tengerentúli hadianyagot.<sup>62</sup>

Lublin bevételét követően Arzék augusztus 1-én elfoglalták a Cholm-Piaski műút alkotta védelmi vonalat, amely az orosz defenzíva gerincét adta. Négy nappal később a német 9. hadsereg elfoglalta Varsót és Iwangorodot, így az egyre szűkülő orosz szákból a Sztavka elkezdte kivonni erőit: ennek következtében a hónap folyamán a központi hatalmak sikerrel pacifikálták a kongresszusi Lengyelország területét. Mackensen csapatai azt a feladatot kapták, hogy lehetőség szerint kerítsék be a kelet felé vonuló cári csapatokat. Augusztus 7-én egy átcsoportosítást követően a VI. hadtestet ötven óra erejéig kivonták a tűzvonalból: a kassai egység 1914. december 6. óta először került a második vonalba.<sup>63</sup>

Arz az 1915. évi tavaszi–nyári hadjárat addigi mérlegét így állapította meg: „*Bátor ezredeink az eddig eltelt csaknem száz nap alatt a világ legjobb csapatai oldalán olyan teljesítményt nyújtottak, amelytől nem tagadhatjuk meg csodálatunkat. Egyformán bátran rohamozták meg az ellenséges állásokat, vagy vetették vissza újra és újra a vonalainkba betörő ellenséget, majd üldözték azt Kestranek hadosztályparancsnok morva, sziléziai, lengyel katonái, valamint Hadfy honvédei és az*

---

*den letzten Tagen erzielten Erfolge und zugleich die herzliche Teilnahme an den schweren, aber glorreichen Verluste» aus.*

<sup>59</sup> MACKENSEN (1938): 148.

<sup>60</sup> BERGHAUS, Erwin: *Vier Monate mit Mackensen. Von Tarnow-Gorlice bis Brest-Litowsk*. Verlag von Julius Hoffmann, Stuttgart, 1916. 54. „Mackensens neue Front zielt nach Norden. Wohin die Reise gehen soll – ob nach Lublin, Warschau, Sibirien – einerlei: nordwärts führt der Weg nach Rußland!” (BERGHAUS).

<sup>61</sup> MACKENSEN (1938): 193.

<sup>62</sup> BERGHAUS: 40. Az Egyesült Államok – semlegessége mellett – az antantot jelentős hadianyaggal látta el a háború kezdete óta, gondoljunk például a *Lusitania* fedélzetén szállított lőgyapotrát!

<sup>63</sup> ARZ (1924): 83. „*Zum ersten Male seit dem 6. Dezember 1914 kam das VI. Korps in zweite Linie – jedoch nur auf fünfzig Stunden.*”

*erdélyi 63-sok. El nem csüggedve követték katonáikat a csatába a bátor tisztiek, egyformán szívósan verekedve a friss reggelen, az enyhe estén, a hűvös éjszakán, és a perzselő nyári napsütésben, miközben fáradhatatlanul meneteltek a kemény utakon és a felzótt földeken. A rangidős parancsnokok törődtek a csapatok jólétével, és osztottak velük fájdalomban és örömben.”*<sup>64</sup>

Az elszenvedett megalázó vereségek hatására augusztus 21-én II. Miklós leváltotta az orosz hadsereg főparancsnokát, Nyikolaj Nyikolajevics nagyherceget, és maga állt a cári csapatok élére. A Romanov uralkodó lépése azonban az 1915. augusztusi helyzeten már nem segíthetett: az orosz csapatok teljes visszavonulásba fogtak.

Miután Varsó és Lwangerod erődrendszere elesett, a legjelentősebb fortifikáció Breszt-Litovszk maradt. Augusztus 18-án Mackensen elrendelte, hogy csapatai déli, illetve nyugati irányból zárják körül az erődöt, majd a nehéztüzérség beérkezése után kezdjék meg az ostromot.<sup>65</sup> Arz hadtestét ekkor a Bug-hadsereg alá rendelték; az altábornagy tisztában volt vele, hogy Breszt az egyik legjobban megerősített helye volt Európának: a jól kiépített erődrendszert a mocsarakkal és állóvizekkel tarkított terep is védte, így a kulcsfontosságú útvonalak találkozási pontjánál található város bevétele komoly kihívásokat tartogatott.

Arz csapatai délnyugati irányból közelítették meg a várost, amelynek előterében véres gyalogsági harc kezdődött 22-én. Dobrynka térségében a hullámos terep valóságos bástyaként állta a támadók útját, és a védőket csak újabb felőrlő harcok után tudták visszaszorítani. A légi felderítők adatai alapján ekkor vált világossá, hogy a cári erők nem kísérik meg tartósan védeni Bresztet, hiszen további jelentős vonatszállítmányok hagyták el kelet felé a térséget.<sup>66</sup> Augusztus 25-én tovább hátrált a cári sereg, így a harcok már közvetlenül Bresztnél zajlottak. Arz folytatta a támadást, és csapatai véres közelharc és ismétlődő rohamok után elfoglalták a Kobylany és Koroszczyn överődöket. Míg Arzék eredményesen harcoltak a délnyugati szektorban, a központi hatalmak más csapatai is elérték a várost, és miközben a német tartalék XXII. hadtest kisebb harcok árán megtisztította a fellegvárat, a Bugon átkelve a VI. és a Beszkidek hadtest szinte ellenállás nélkül bevette az erőd déli részét.<sup>67</sup> A breszti erőd augusztus 26-án a központi hatalmak kezére került, ám

---

<sup>64</sup> ARZ (1924): 84. „In dem nun fast hunderttägigen Zuge durch Galizien und Polen hatten unsere braven Regimenter in ungezählten Schlachten und Gefechten an der Seite der besten Truppen der Welt Leistungen vollbracht, denen wir unsere Bewunderung nicht versagen können. Gleich tapfer stürmten die Mährer, Schlesier und Polen der Division Kestranek wie die Honveds Hadfyss und die Siebenbürger von 63 starke feindliche Stellungen, oder sie warfen den etwa in unseren Linien eingedrungenen Feind immer wieder hinaus und hefteten sich an seine Sohlen. Unverdrossen folgten sie ihren wackeren Offizieren zum Kampfe, gleich zähe sich schlagend am frischen Morgen wie am lauen Abend, in kühler Nacht und im heißen Sonnenbrand, unermüdetlich auf dem Marsche auf harten Straßen oder aufgeweichtem Boden stapfend. Die Führer aller Grade waren um das Wohl der Truppe besorgt, teilten mit ihr Leid und Freud.“

<sup>65</sup> Uo. 86.

<sup>66</sup> Uo. 88.

<sup>67</sup> MACKENSEN (1938): 205. „Ohne ernste Kämpfe konnte dieses [XXII. tart. hdt.] noch in der Nacht die Zitadelle besetzen, während am folgenden Tage das Beskidenkorps und das Korps Arz nahezu wider-

eddigre a várost a visszavonuló orosz erők felgyújtották; a pusztulást látva Mackensen Moszkva 1812-es állapotával vette össze a település helyzetét.<sup>68</sup>

A breszt-litovszki sikert követően Arz 1915 augusztusában átvehette az igen rangos, porosz *Pour le Mérite* kitüntetését. A háború folyamán a Monarchia haderejéből ennél korábban csak Ferenc József császár és Frigyes főherceg-főparancsnok – *honoris causa* –, valamint Conrad von Hötzendorf vezérkari főnök kapta meg az érdemrendet, így Arz lényegében vezérkari főnöke után másodikként vehette azt át a Monarchia hadseregéből!<sup>69</sup> A sors különös játékának tekinthető, hogy Conrad beosztását éppen a másik jutalmazott tábornok vehette át bő másfél évvel később.

A meghódított várost személyesen kereste fel Frigyes főherceg, hogy kifejezze a csapatoknak I. Ferenc József elismerését.<sup>70</sup> Breszt bevétele után a hadműveletek lezárultak. A galíciai tavaszi hadjáratot, majd a második iwangorod–varsói csatát követően Arz egységét visszahelyezték a galíciai hadszíntérre. Augusztus 27-én este Mackensen tábornagy ekképp búcsúzott a kassai hadtesttől: „*A német csapatokkal a legszorosabb érületben harcolva, és a 11. hadsereget győzelmes hadjáratán [...] kísérve, a hadtest bátor osztrák–magyar ezredeivel hervadhatatlan babérokat tűzött zászlóira. Négy hónapon keresztül megszakítás nélkül egy bátor és szívszű ellenféllel szemben állva, annak erősen megerősített állásait folytonosan megrohmozva, a harcok ezen hosszú időszakában példamutatóan vészelté át a nehézségeket és nélkülözéseket. A hadtest már az első csatánapon, [...] bebizonyította valódi, bajtársias magatartását, amelyhez az egész hadjárat során hű maradt. [...] Amikor a bátor hadtest vezetőinek és legénységének, különösen pedig céltudatos és energikus parancsnokának ragyogó teljesítménye miatt kifejezem legmelegebb elismerésem és őszinte köszönetem, sajnálom is egyben, hogy egy ilyen derék sereget kell elbocsátanom a 11. hadsereg kötelékéből.*”<sup>71</sup>

*standslos den Südteil der Festung in Besitz nahmen und den Bug überschritten.”*

<sup>68</sup> Uo. 206. „*Moskau wird 1812 kaum so von den Russen selbst zerstört gewesen sein wie jetzt Brest-Litowsk.*” Vö. BERGHAUS: 104.

<sup>69</sup> Conrad 1915 májusában kapta meg az igen rangos porosz kitüntetését. A világháború folyamán a *honoris causa* kitüntetéseket is beszámítva mindössze tizenhárman kapták meg a Monarchia hadseregéből a *Pour Le Mérite*-tet, nyolc tábornagy mellett egy vezérezredes, egy gyalogsági tábornok, egy altábornagy és egy vezérőrnagy, valamint egy ezredes. BALLA Tibor: *A Nagy Háború osztrák–magyar tábornokai. Tábornagyok, vezérezredesek, gyalogsági és lovassági tábornokok és tábornagynagyok.* Argumentum, Budapest, 2010. 34.

<sup>70</sup> REGELE, Oskar: *Gericht über Habsburgs Wehrmacht. Letzte Siege und Untergang unter dem Arme-Oberkommando Kaiser Karls I., Generaloberst Arz von Straussenburg.* Verlag Herold, Wien-München, 1968. (REGELE (1968).

<sup>71</sup> ARZ (1924): 90–91. „*In allerengster Fühlung mit deutschen Truppen kämpfend, und die 11. Armee auf dem Siegeszuge [...] begleitend, hat das Armeekorps mit seinen tapferen österr.-ung. Regimentern während dieser Zeit unverwelkliche Lorbeeren an seine Fahnen geheftet. Vier Monate lang in ununterbrochenem Kampfe gegen einen tapferen und zähen Gegner stehend, fortwährend gegen dessen stark befestigten Stellungen anstürmend, hat das Armeekorps in dieser langen Periode der Kämpfe Entbehungen und Schwierigkeiten aller Art vorbildlich überwunden. Schon vom ersten Schlachttage ab, [...] bewies das VI. Armeekorps seinen echt kameradschaftlichen Sinn, dem es während des ganzen Feldzuges treu geblieben ist. [...] Indem ich Führern und Mannschaft des tapferen VI. Korps, im besonderen dem zielbewußten und energischen Führer dieser österr.-*

Mackensen némileg dagályos szavai ténybeli túlzás nélkül foglalták össze a hadtest – és Arz – teljesítményét, amely az egyik legkiválóbb tábornoki eredménynek tekinthető, amit Monarchia-béli generális ért el a háború alatt. Csapatai szinte folyamatosan harcolva mintegy 650 km-t tettek meg május eleje óta, és így részesei lettek a világháború egyik leggyorsabb hadműveletének. A hadtest ezen időszak alatt 75 000 hadifogyót ejtett, vagyis teljesen feltöltött létszámának több mint két és félszeresét.<sup>72</sup> A sikerek révén Arzot gyalogsági tábornokká léptették elő.

A szoros német szövetségben elért sikerek egyben az egyik legmobillabb tábornokká is tették Arzot a Monarchián belül. Boroevic – aki az olasz hadüzenet óta az délnyugati hadszíntéren harcolt – egyik 1915-ben kelt levelében jól érzékelteti ezt a tényt: „*Irigyellek, minthogy nem tudok kijönni ebből az átkozott védekezésből.*”<sup>73</sup> A Monarchia csapatainak többsége a rendkívüli sikereket hozó 1915-ös esztendőben is defenzívába szorult: az olasz front mellett a keleti front nagy részén is védekező jellegű hadműveleteket tudott folytatni, és a nagyobb támadások végrehajtása mindig jelentős német támogatással volt lehetséges, ahogy ez néhány héttel később Szerbia elfoglalásakor is igazolódott.

Mackensen diadalútja mentén Arz népszerűsége is nőttön-nőtt, különösen az erdélyi némettség körében. Ennek egyik eklatáns példáját idézzük a keresztényszigeti lelkész által 1915. július 26-án, jegyzett levélből: „*A keresztényszigeti evangélikus presbitérium megtisztelőnek érzi, hogy kifejezze Excellenciádnak őszinte tiszteletét és legmélyebb köszönetét a dicsőséges győzelmekért, amelyeket Excellenciád zseniális vezetésével – Monarchiánk igen nehéz sora idején aratott – újra meg újra a számszerűleg fölényben lévő ellenség felett, miközben a rábizott csapatokat vezette.*”<sup>74</sup>

Jóllehet az 1915. évi tavaszi-nyári hadműveletek komoly sikereket hoztak a központi hatalmak számára, és Orosz-Lengyelország döntő részét sikerült megszállni, a győzelmek jelentős áldozatokat követeltek. Ennek megfelelően a német, de különösen az osztrák–magyar haderő veszteségei továbbra is igen magasak voltak, mivel a Nagy Háború technikai feltételei mellett még a sikeres áttörést sem lehetett komoly vérveszteségek nélkül kiaknázni. 1915 májusának folyamán az Arz parancsnoksága alatt álló közös 12. gyaloghadosztály ereje 4.600 puskára, a kassai 39. honvédhadosztály ütközetlétszáma a hónap végére 2.600-ra apadt.<sup>75</sup> Miután a

---

*ung. Truppen meine wärmste Anerkennung und meinen aufrichtigsten Dank für die glänzenden Leistungen ausspreche, bedauere ich, solch eine tüchtige Truppe aus dem Verbands der 11. Armee entlassen zu müssen.*”

<sup>72</sup> Uo. 91. „*Allein 75.000 Gefangene, d. h. allermindestens zweieinhalbmal so viel als der Gefechtsstand des Korps betragen, konnten von der Kampfstüchtigkeit und den Leistungen des österr.-ung. VI. Korps Zeugnis geben.*”

<sup>73</sup> ÖStA-KA Nachlass (hagyaték) Arz B/63. Nr. 7. ÖStA-KA NL.

<sup>74</sup> ÖStA-KA NL Arz B/63, Nr. 1. 29. „*Das hochachtungsvoll unterschriebene evang. Presbyterium A. B. von Großau beehrt sich Euer Exzellenz seine aufrichtige Bewunderung und seinen tiefgefühlten Dank auszusprechen für die glorreiche Siege, die Euer Exzellenz in den schwersten Schicksalsständen unserer Monarchie immer wieder durch geniale Führung der von Ihnen befehligten Truppen über den zahlenmäßig überlegenen Feind errungen haben.*”

<sup>75</sup> JULIER Ferenc: *1914-1918. A világháború magyar szemmel.* Magyar Szemle Társaság, Budapest,



gorlicei áttörésnél 10 ezer embert veszített, Arz hadtestét júniusra 18 700 főre, júliusra pedig 16 300 katonára egészítették ki: a 12. hadosztály állományát, létszámának két és félszeres feltöltése mellett, teljesen újjá kellett szervezni.<sup>76</sup> Túlzás nélkül állítható, hogy a gorlicei áttörésben a legsúlyosabb veszteséget az altábornagy csapatai szenvedték el.

Az osztrák–magyar haderő azonban összességében is igen nagy véráldozatot hozott a győzelemért: Gorlicétól Breszt-Litovszkig félmillió embert veszített. Az orosz erők vesztesége azonban ugyanebben az időszakban több mint kétszerese volt ennek, és a győzelem mértékét jelezte, hogy mintegy 500 ezer hadifoglyot veszített a cári birodalom.<sup>77</sup> Az emberállomány pusztulása mellett még érzékenyebb érintette a kontinensnyi impériumot, hogy 2.600 löveg, 1.950 géppuska, valamint szinte felmérhetetlen mennyiségű puska, lőszer és egyéb hadianyag semmisült meg, vagy került a központi hatalmak kezére. Mindez azt eredményezte, hogy Oroszország már nem tudta pótolni anyagi veszteségeit, és így egyre nagyobb mértékben szövetségesi szállítmányaira volt utalva. Emellett a központi hatalmak sikerrel pacifikálták a kongresszusi Lengyelország területét, visszafoglalták Galícia döntő részét, így gazdaságilag megerősödve zárhatták le a hadjáratot 1915 késő nyarán, miután mintegy 520 km-es mélységben visszaszorították az ellenséget.

Végeredményben azonban a cári hadsereg elkerülte a megsemmisítő vereséget, így a központi hatalmak eredeti célja – különbécé kötése Oroszországgal – megghiúsult. Jóllehet Oroszország folytatta a háborút, mi több, veszélyes, offenzív hadműveletre képes félként a következő esztendőben megalázó vereségeket mért mind Ausztria-Magyarországra, mind a Török Birodalomra, a gorlicei vereség utóbb végzetesnek bizonyult az Orosz Birodalom számára, mert a központi hatalmak diadala egy világbirodalom alapjait rengette meg. Az 1915. évi vereségek világháborúvá tették, hogy a birodalom a 1904-05. évi japán háborúhoz hasonlóan legfeljebb pürroszi győzelmet érhet el, melynek következtében a nyomorgó hátszországban a forradalmi jelszavak egyre nagyobb teret hódítottak. Ezért a központi hatalmak 1915. évi győzelmes hadjárata döntő módon járult hozzá a cárizmus bukásához, valamint a későbbi Szovjet-Oroszország világháborús vereségéhez.

---

1933. 113. ÖUIK: II. 431. ARZ (1924): 69.

<sup>76</sup> REGELE (1968): 41.

<sup>77</sup> ÖUIK: II. 729.

Ligeti Dávid: *Gorlicétől Breszt-Litovkszig. Arthur Arz von Straussenburg altábornagy a keleti fronton*  
(1915. május –augusztus)